

GRAPTA POIKILA 1,

Edited by Leena Pietilä-Castrén and Marjaana Vesterinen (Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens, vol. VIII), Helsinki 2003, σελ. 1+130, 16 εικ., ISSN 1237-2684, ISBN 951-98806-1-5.

Το φινλανδικό Ινστιτούτο στην Αθήνα εξέδωσε έναν τόμο που συμπεριλαμβάνει επισημονικές συνεισφορές για δύο θέματα: «Scribes. Language and Textual Tradition», που αναφέρεται σε γλωσσολογικά θέματα και γλωσσικές επαφές των ελληνικών με άλλες γλώσσες στην ύψιμη ελληνιστική περίοδο ως το 2^ο αι. μ.Χ., και το δεύτερο: «Actuality and Cultural Politics in Performing Art», που αφορά θέματα αρχαίων θεατρικών παραστάσεων και θέματα αναβίωσης του αρχαίου δράματος. Εδώ θα παρουσιάσουμε μόνο τη δεύτερη θεματική ενότητα. Ξεκινάει με μια μελέτη της διεθνήτριας του Κέντρου Marjaana Vesterinen, «Reading Lucian's *Περί ορχήσεως* – Attitudes and Approaches to Pantomime» (σσ. 35-52). Αναλύει μια από τις βασικές πηγές που έχουμε για το Παντόμιμο (υπάρχουν τώρα μια σειρά από μελέτες που ξεπερνούν την κλασική μελέτη του Μ. Κοζολάκη, «Pantomimus and the treatise περί ορχήσεως (*de Saltatione*)», *Πλάτων* 11, 1959, σσ. 3-56, όπως είναι των F. G. Naerebout, *Attractive Performances. Ancient Greek Dance: Three Preliminary Studies*, Amsterdam 1997, E. Csapo / W. Slater, *The Context of Ancient Drama*, Ann Arbor 2001, C. Roueché, *Performers and Partisans at Aphrodisias in the Roman and Late Roman Periods*, London 1993, E. J. Jory, «The drama of the dance: prolegomena to the iconography of imperial pantomime», στον τόμο: W. J. Slater (ed.), *Roman Theatre and Society*, Ann Arbor 1996, σσ. 1-17, ενώ άλλα μελετήματα αφορούν τον τόμο, που θα αναλυθεί στη συνέχεια): είναι το «Περί ορχήσεως» του Λουκιανού στο 2^ο αι. μ.Χ. (R. Bracht Branham, *Unruly Eloquence. Lucian and the Comedy of Traditions*, Cambridge/ Mass. & London 1989, Chr. Robinson, *Lucian and His Influence in Europe*, Bristol 1979) και το «Προς Αριστείδην υπέρ των ορχηστών» του Λιβάνιου (oratio 64), γραμμένο ίσως το 364 μ.Χ. (M. E. Mollo, *Libanius and the Dancers*, Hildesheim / Zürich / New York 1996), ανασκευάζοντας ένα πολεμικό δοκίμιο κάποιου Αριστείδη, το οποίο δεν σώζεται. Άλλες πηγές για τον Παντόμιμο βρίσκονται σκορπισμένες στον Πλάτωνα, τον Ξενοφώντα, τον Πλούταρχο, τον Αθήναιο, τον Πολυδεύκη και τον Ησύχιο (Naerebout, ό. π., σσ. 191 εξ.). Είναι ενδιαφέρον πως ο Σύριος Λουκιανός, ο ίδιος περιοδεύων ρήτορας και σατιρικός, αλλά κάτοχος της ελληνικής μόρφωσης (J. L. Lightfoot, «Romanized Greeks and Hellenized Romans: Later Greek literature», στον τόμο: O. Taplin, *Literature in the Greek World*, New York 2000, σσ. 239-266), υπερασπίζεται στο διαλογικό αυτό tractatus ένα θεατρικό είδος, που θεωρήθηκε κατεξοχήν «ελληνικό», αλλά κινδύνευε να γίνει συνώνυμο με την ομοφιλοφιλία και την «μαλθακότητα». Ανάμεσα στα επιχειρήματα που αναπτύσσει ο Λύκιος εναντίον του κινικού φιλοσόφου Κράτωνος είναι και το γεγονός, πως πρόκειται για τέχνη σωματική που ξεπερνάει τα γλωσσικά φράγματα, επιχείρημα που έχει μια αντιφατική λειτουργικότητα: από τη μια συνδέεται η γλώσσα του σώματος με τη ρητορική, η οποία εκλαμβάνεται ως ένα είδος θεατρικής παράστασης, από την άλλη η κατοχή των ελληνικών, και μάλιστα της «αθίδος» των κλασικών ποιητών και συγγραφέων, ήταν προϋπόθεση κοινωνικής υπόστασης στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ο θαυμασμός προς το ανδρικό σώμα ήταν προϊόν των «γυμνασίων», που υπήρχαν σε κάθε πόλη, μέρος της ελληνικής «παιδείας», και είχε ευκαιρία να εκδηλωθεί στους πάσης φύσεως αγώνες. Ο «γυμναϊκός» χορευτής, κατά την επιχειρηματολογία του Λουκιανού, είναι προϊόν «αμαθίας». Παραστάσεις και η λειτουργικότητά τους ως «ελληνικά» προϊόντα της εποχής, αναφέρονται και στα άλλα 80 κυρίως σατιρι-

κά γραπτά του Λουκιανού. Το κυριότερο μέρος της επιχειρηματολογίας βασιζέται στο γεγονός, πως το θέαμα αυτό της Ανατολής είναι «ελληνικό» και αντιπροσωπεύει τον μορφωμένο κόσμο της εποχής. Δεν πρόκειται λοιπόν απλώς για την υπεράσπιση μιας δύσκολης υπόθεσης, όπως έχει διατυπωθεί, αλλά ο Λουκιανός μιλάει εν μέρει και για τον εαυτό του. «By linking Pantomime with rhetoric, Lykinos alludes to its language-like quality, and thus also emphasizes the suitability of pantomime as an effective medium for displaying Greekness. While language is the starting point of education, at the same time it becomes the decisive element in showing one's education. In the 2nd century there were two categories of rhetoric: Attic and Asiatic, the latter having connotations of effeminacy and excess. In a way, Lykinos wants to detach pantomime from this Asiatic, Orientalist rhetoric, by ignoring the effeminate traits woven into pantomime, and by stating that there are bad dancers, who should not cause the whole art of pantomime to be condemned. Pantomime is at its best Greek, its technique and style pure as Attic rhetoric. If, through language, one can both enter and display Greek culture, one can do so also through pantomime» (σ. 50).

Ακολουθεί ένα άρθρο του Η. Κ. Riikonen, «Tradition Revived – The Open-air Performances of Greek Tragedies in France, Italy, Greece and Russia (1860-1960)» (σσ. 53-67), ένα από εκείνα τα άρθρα, που ασχολούνται με την αναβίωση του αρχαίου δράματος στην ευρωπαϊκή σκηνή κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα. Το άρθρο στηρίζεται κυρίως στη μονογραφία του Η. Flashar, *Inszenierung der Antike. Das griechische Drama auf der Bühne der Neuzeit 1585-1900*, München 1991 (από και όλες οι αναφορές για την Ελλάδα, καθώς και από το άρθρο της Α. Bacopoulou-Halls, «Revivals: Greece», στον τόμο του J. Michael Walton (ed.), *Living Greek Theatre. A Handbook of Classical Performance and Modern Production*, New York 1987, σσ. 513-536), Ρ. E. Easterling (ed.), *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*, Cambridge 1997, ειδικά το άρθρο της Fiona Macintosh, «Tragedy in Performance: nineteenth- and twentieth-century production» σσ. 284-323, E. Hall, «Tarlfourd's Ancient Greeks in the Theatre of Reform», *International Journal of the Classical Tradition* 3/3 (1997), σσ. 283-307, Η. Lee Nostrand, *Le Théâtre antique et à l'antique en France de 1840 à 1900* (thèse), Paris 1934, Chr. Trilse, *Antike und Theater heute. Betrachtungen über Mythologie und Realismus, Tradition und Gegenwart, Funktion und Methode, Stücke und Inszenierungen*, Berlin 1975 καθώς και μια σειρά από φιλανθρωπική βιβλιογραφία. Το τμήμα για τη Ρωσία στηρίζεται αποκλειστικά στο βιβλίο της Κ. Clark, *Petersburg. Crucible of Cultural Revolution*, Cambridge/ Mass. 1995. Το δοκίμιο ξεκινάει με «General Background», συνεχίζει με τις παραστάσεις στα αμφιθέατρα της Provence, περνάει ύστερα στην Ιταλία και την Ελλάδα, για να τελειώσει με το επαναστατικό θέατρο στη Ρωσία. Συμπέρασμα: «Modern performances in ancient theatres and amphitheatres provide an important chapter in the reception of classical antiquity. The plays were able to attract a very large audience. At the same time, local people, who otherwise could hardly have had any access to the heritage of antiquity, gained some idea of ancient drama, and on occasion were even able to participate in the productions. They can be seen in a larger context: performance in impressive settings with renowned actors were the theatrical counterpart to other public occasions or art forms connected with antiquity, such as the Olympic games, or historical novels and films with themes taken from ancient history and mythology. They also reveal an interest in portraying the past "authentically". Open-air performances in ancient theatres were also ideologically adaptable, because they could reach a wide audience. The performances in Provence as "official" festivals of the bourgeoisie of the Third French Republic, performances with Fascist heroic ideals in Italy, or revolutionary theatre in Russia exemplify different interpretations of antiquity» (σ. 65).

Το άρθρο της Pirkko Koski, «Greek Tragedies in 20th Century Finland» (σσ. 69-84) στη-

ρίζεται αποκλειστικά σε φινλανδική βιβλιογραφία. Η Φινλανδία ήταν υπό σουηδική κυριαρχία ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και μόλις τότε, το 1901 με την «Αντιγόνη», σημειώνεται η πρώτη φινλανδική παράσταση αρχαίου δράματος. Αναλύονται εν συντομία διάφορες παραστάσεις: «Οιδίπους» 1905, «Αντιγόνη» 1925, «Οιδίπους» 1936 (με σκάλα όπως στις παραγωγές του Ράινχαρτ), «Αντιγόνη» 1946 κτλ. Ο Πλάτων Μαυρομούστακος παρουσιάζει «Modern Greek Approaches to Ancient Greek Drama» (σσ. 85-101), άρθρο που έχει δημοσιευτεί σε διάφορες παραλλαγές, και ο λεπτός τόμος κλείνει με μια μελέτη του Risto Pikka Pennanen, που έχει ειδικευτεί στα ρεμπέτικα: «Greek Music Policy under the Dictatorship of General Ioannis Metaxas (1936-1941)» (σσ. 103-130). Καμιά φορά οι μικροί λαοί έχουν μεγάλες παραδόσεις· αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση της Φινλανδίας, που διαθέτει μια ισχυρή παράδοση ενασχόλησης με τον αρχαίο κόσμο και τα κλασικά γράμματα.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΠΕΦΑΝΗΣ,

Τοπία της Δραματικής Γραφής. Δεκαπέντε μελετήματα για το Νεοελληνικό Θέατρο, Αθήνα, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 2003, σελ. 635, σχεδιαγράμματα, ISBN 960-7316-21-5.

Ο τόμος αυτός δεν είναι από τους συγκεντρωτικούς τόμους, που μαζεύουν μικρά και περυσιαστικά μελετήματα, αλλά περιέχει μερικές ουσιαστικές και πολύ εκτενείς μελέτες. Αυτό αφορά ειδικά μελετήματα από το πρώτο, αλλά και από το δεύτερο μέρος. Τα πρώτα πέντε μελετήματα σχηματίζουν μια θεματική ενότητα η οποία ασχολείται με θεατρικούς συγγραφείς του 19^{ου} αιώνα. 1) «Ρίζες και άνηθ του Επτανησιακού θεάτρου. Ο Βασιλικός του Αντωνίου Μάτεσι» (σσ. 15-76), έχει δημοσιευτεί στην *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ΔΒ'* (1998-2000), σσ. 107-152, εργασία πλούσια τεκμηριωμένη και συστηματική, η οποία ανατρέχει στην ιστορία του Επτανησιακού θεάτρου της Βενετοκρατίας, αναλύει το ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο της πρώτης φάσης της Αγγλοκρατίας, για να εντάξει τον συγγραφέα στα συμφραζόμενα της εποχής και να αναλύσει εμπειρισταωμένα το μοναδικό του θεατρικό έργο, εφαρμόζοντας μια σειρά από μεθόδους της δραματικής ανάλυσης και κάνοντας παρατηρήσεις στη γλώσσα, στους μονολόγους, στη δραματική οικονομία, επισημαίνοντας τις διακειμενικές σχέσεις με τον Schiller και τον Diderot, για να φτάσει, τέλος, στο ιδεολογικό και φιλοσοφικό του περιεχόμενο. 2) «Ποσοτικές και στατιστικές μετρήσεις στη σχεσιοδυναμική των δραματικών προσώπων. Μια εφαρμογή στον *Χαρτοπαίκτη* του Μ. Χουρμούζη» (σσ. 77-116, σχεδιαγράμματα), έχει δημοσιευτεί πρώτα στην *Ανθρωπογεωγραφία* 7 (1994), σσ. 205-240 (και σε πιο σύντομη μορφή στον τόμο Μ. Χουρμούζη, *Ο Χαρτοπαίκτης*, Αθήνα 1994, σσ. 37-47), που αποτελεί μια προσπάθεια εφαρμογής των μαθηματικών θεωριών της δραματολογίας του Ρουμάνων Marcus και Dinu και έχει καθαρά θεωρητικό, όχι ιστορικό χαρακτήρα (βλ. τα 15 σχεδιαγράμματα): η μέθοδος της configuration matrix, της ποσοτικής μέτρησης της σκηνικής παρουσίας των ρόλων κτλ. εφαρμόστηκε στην Ελλάδα πρώτα στο Κρητικό θέατρο (βλ. Β. Πούχνερ, *Μελετήματα θεάτρου. Το Κρητικό θέατρο*, Αθήνα 1991), και με πολύ δισταγμό διαδίδεται σιγά σιγά και σε άλλα πεδία της δραματογραφίας.